

Opinion:

Kvalitativ undersøkelse blant kjøpere av svart arbeid

August 2022

Kristin Øygarden og Sunneva Kilsti // sunneva@opinion.no

Prosjektbeskrivelse

OPPDRAKSGIVER

Skatteetaten
Jon Arild Ruud

METODE

Individuelle dybdeintervjuer over telefon eller video

FORMÅL

Undersøke om kvalitative funn fra 2020 er uttømmende mtp. å forstå drivere og barrierer for kjøp av svart arbeid

MÅLGRUPPE

Private kjøpere av svart arbeid de siste to årene

GJENNOMFØRING

August 2022

UTVALG

20 personer. Tilfeldig spredning på alder, kjønn, husstandstype, bosted, utdanning og yrke

Hvem som helst kan kjøpe svart arbeid

STILLINGER I UTVALGET

Sykepleier
Ingeniør
Adjunkt
Ekspedisjonsarbeider
Energioperatør
Selger
Forsikringsrådgiver
Utvikler
Miljøarbeider
Kundeansvarlig
Lærer
Avdelingsleder
Daglig leder
Mellomleder
Butikkmedarbeider
Businesskonsulent

KJØNN & ALDER

TJENESTER KJØPT

Rengjøring
Håndverkertjenester
Reparasjoner
Frisør

LANDSDEL

Etablert kunnskap på feltet

Siden 2009 har Opinion på vegne av Skatteetaten gjennomført spørreundersøkelser i befolkningen om holdninger og kunnskap om svart arbeid. I perioden har andelen som oppgir å kjøpe svart arbeid hatt en fallende kurve fra 20 % i 2009 til 6 % i 2022.

I 2020 gjennomførte Opinion en kvalitativ undersøkelse blant private kjøpere for å forstå hva som ligger til grunn for valg av svart arbeid, fra rasjonelle og åpenbare motiver til emosjonelle og underliggende påvirkningsfaktorer. Undersøkelsen forsøkte også å svare på hva som skal til for å endre atferd hos dem som benytter seg av svart arbeid.

Problemstilling 2022:

Er den kvalitative undersøkelsen fra 2020 uttømmende?

Grunner til å kjøpe svart arbeid: de 4 typene

Den opposisjonelle / rettferdiggjørende

- Staten tar så mye penger uansett, det må være greit
- Ønsker arbeid gjort svart – sparer tid og penger
- Kontakter tilbydere for svart arbeid
- De store / hvite firmaene prioriterer ikke meg allikevel

Den "naive"

- "Det bare ble sånn"
- Bekjent gjør jobben, og tenkte ikke over at arbeidet ville bli svart før det var i gang / over
- Ville aldri oppsøkt svart arbeid
- Syntes det er dumt å ikke skulle bidra til felleskapet, men også fint å spare litt penger – er kun snakk om små beløp

Den tvungne

- Ville aldri oppsøkt svart arbeid, men fant ikke et hvitt alternativ
 - Mangel på barnehageplass gjør at man må finne dagmamma – ingen hvite alternativer
 - Noen håndverkere i små distrikter ønsker kun å jobbe svart

Den ukomfortable

- Liker egentlig ikke tanken på å kjøpe svart arbeid.
- Føler seg dobbeltmoralsk
- Motivert av de sparte pengene - "alle liker å spare penger"
- Kjøper kun mindre tjenester som frisør
- Kjøper kun av bekjente

Fire ulike motivasjoner for kjøp av svart arbeid, Opinion 2020

Undersøkelsen i 2020 viste at det er flere negative enn positive assosiasjoner til svart arbeid blant kjøpere av svarte tjenester. Men muligheten til å spare penger trumfer skepsis og negative konsekvenser.

Undersøkelsen avdekket fire ulike motivasjoner for kjøp av svart arbeid (modell til venstre) med ulike grader av intensjon, ulike kjøpsprosesser og ulike argumenter for rettferdiggjøring.

Funnene viste at kjennskap og nettverk spiller en stor rolle for kjøp av svarte tjenester. Det samme gjør opplevd mangel på tilgang til hvite tjenester både tidsmessig (må vente lenge) og økonomisk (koster til dels mye mer).

2020-undersøkelsen viste lav kjennskap til regelverk og registreringsordninger.

Funn 2022: Bekreftelse og utdypning

Årets funn bekrefter i hovedsak resultatene fra 2020

Denne rapporten oppsummerer nøkkeltema fra 2022-undersøkelsen

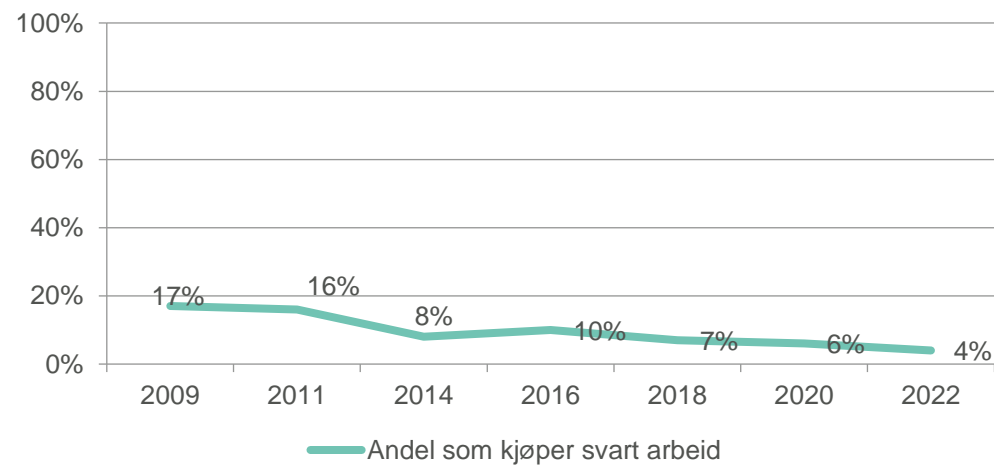

«ALLE GJØR DET»

Kjøpere av svart arbeid tror «alle» gjør et

Kvantitativ undersøkelse juni 2022

- 4 prosent sier de har kjøpt svart arbeid de siste to årene. Den nedadgående trenden fortsetter og det er stadig lavere andel som svarer direkte ja på at de har kjøpt svart arbeid
- Nedgangen fra 2020 til 2022 er statistisk signifikant
- De som plasserer seg selv i sentrum på akse fra politiske venstre til politiske høyre har i større grad kjøpt svart arbeid enn de som plasserer seg til venstre

Kvalitativ undersøkelse august 2022

- Selv om det bare er en liten andel som kjøper svart arbeid mener utvalget som har kjøpt svart arbeid at «alle» gjør det. De kommer fra familier, nabolag eller lokalsamfunn der svart arbeid angivelig er vanlig.
- Når de blir bedt om å beskrive en typisk kjøper av svart arbeid, svarer deltakerne «alle», «folk flest», «hvem som helst» eller «sanne som meg».
- Det er få referanser til fattige som ikke har råd til å kjøpe hvitt. Heller motsatt. Det hersker en gjennomgående oppfatning om at «de rike» er verst og at alle er glade for å spare noen kroner.
- Som en person fra en bygd hvor angivelig «alle» kjøper svart fordi håndverkere ellers ikke er tilgjengelige sier: «*For tiden har vi ikke en prest i bygda. Men hadde vi hatt det, hadde han garantert kjøpt svart arbeid*».
- Flere kan ikke se for seg en typisk person som *ikke* kjøper svart arbeid. Noen mener en slik person enten er ekstremt risikoavers eller ikke vet hvordan man får tilgang på svarte tjenester.
- Tallene fra juni viser at 23 % av befolkningen kjenner noen som har kjøpt svart arbeid i løpet av de 2 siste årene, noe som støtter kjøpernes inntrykk av at «alle» gjør det.

REGELVERK OG BETALING

Lav kjennskap til regler

Kvantitativ undersøkelse juni 2022

Kjenner du til at du som privat forbruker kan du betale inntil 6 000 kroner til privatpersoner (ikke næringsdrivende) skattefritt for å hjelpe deg med småjobber i hjemmet?
(n=2002)

Kvalitativ undersøkelse august 2022

- Nesten 4 av 10 nordmenn kjenner til regelen om at man som privat forbruker kan betale inntil 6 000 kroner til privatpersoner (ikke næringsdrivende) skattefritt for hjelp til småjobber i hjemmet. I det kvalitative utvalget kjenner kun et fåtall til regelen.
- Regelen oppfattes ikke som nyttig fordi betaling for vennetjenester ikke oppfattes som svart arbeid. Kjøper man arbeid fra fagfolk gjelder ikke regelen uansett.
- Regelen om at man kan betale inntil 60 000 kroner i lønn for lønnsarbeid i hjemmet uten å betale arbeidsgiveravgift har begrenset kjennskap i befolkningen (17 %). I det kvalitative utvalget er regelen ukjent og møtes med negative forventninger om at det vil være tungvint å trekke og innbetale skatt på mottakeres vegne.
- Manglende interesse for løsningen henger også sammen med en oppfatning om at det er tilbyders ansvar å betale skatt. Som kjøper er man bevisst på at man bidrar til at skatt blir unndratt, men man føler seg ikke veldig ansvarlig. Arbeidsgiveravgift ser ikke ut til å være på den mentale agendaen.

- Ikke mitt ansvar å sjekke andre

Et av temaene i intervjuguiden handler om **hva folk gjør hvis de ikke er sikre på om noe er svart arbeid eller ikke.**

Spørsmålet forutsetter et ønske om å forsikre seg om at arbeidet ikke er svart. **Ingen i utvalget har hatt et slikt ønske eller følt på en slik usikkerhet.** Den svarte transaksjonen har vært uttalt eller innforstått.

Det er en gjennomgående holdning at det **ikke er kjøpers ansvar** å sjekke om et firma eller en tjenestetilbyder opererer hvitt eller svart. Tanken om å sjekke registre eller annen dokumentasjon er ikke tilstede.

Mva-registeret oppfattes ikke som relevant for kjøpere av svart arbeid.

Tenker primært på unndragelse av skatt, ikke på mva eller arbeidsgiveravgift.

HMS-kort er ukjent i utvalget.

En deltaker med HMS-kort vet ikke hva det er og bruker det ikke på jobb. Ingen i utvalget har opplevd at hvite arbeidsfolk bærer synlig HMS-kort.

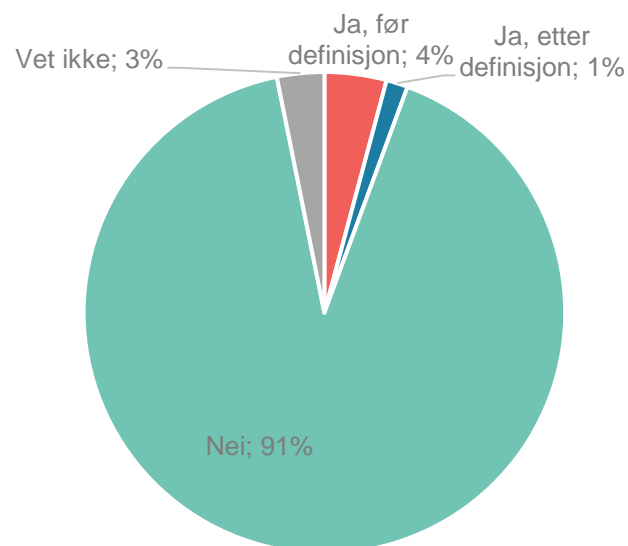
Renholdsregisteret er ukjent i utvalget.

Få deltakere bruker svart vaskehjelp. De som gjør det bruker privatpersoner.

Delvis svart betaling gagnar både kjøper og selger

Kvantitativ undersøkelse juni 2022

Definisjon av svart arbeid i spørreundersøkelsen:

Svart arbeid kan være "arbeid" som du betaler for kontant uten regning eller kvittering; arbeid der deler av betalingen holdes utenfor eller dersom noen jobber regelmessig for deg uten at dere oppgir betalingen til skattemyndighetene". Ut fra denne definisjonen, tror du at du har kjøpt svart arbeid i løpet av de to siste årene? (n=2002)

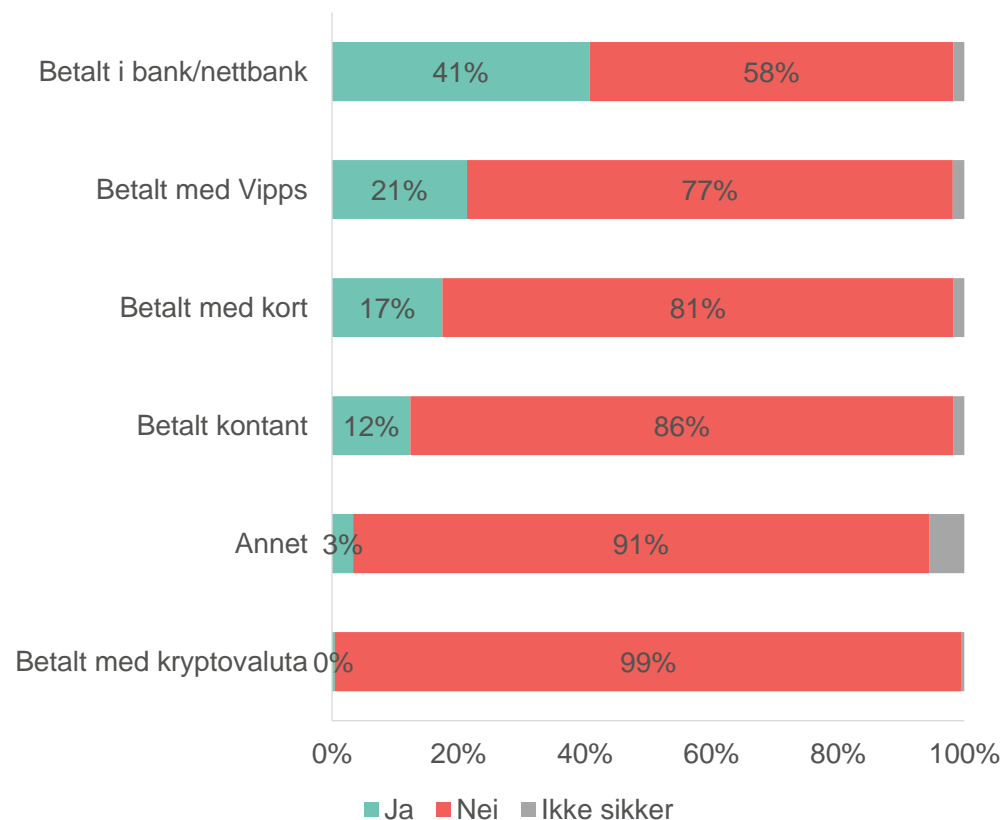
Kvalitativ undersøkelse august 2022

- I det kvalitative utvalget er *kontant uten regning eller kvittering* og *arbeid der deler av betalingen holdes utenom de vanligste variantene av svart arbeid*.
- Betaling uten kvittering avtales vanligvis direkte mellom kjøper og selger/utfører, mens avtaler om at deler av betalingen holdes utenom tilrettelegges av bedrifter.
- Å holde deler av betalingen utenom fjerner to vesentlige barrierer mot kjøp av svart arbeid: Manglende reklamasjonsmulighet og manglende dokumentasjon på faglig utført arbeid.
- Gevinsten for kjøper ved delvis hvitt og delvis svart arbeid er at man får store deler av jobben rimeligere og likevel har garanti og dokumentasjon.
- Gevinsten for selger er dokumentasjon på at timer/arbeid er utført samtidig som virksomheten sparer skatt og arbeidsgiveravgift på deler av oppdraget.

Vipps, tjenester eller gaver foretrekkes som betaling for svart arbeid

Kvantitativ undersøkelse juni 2022

Har du betalt på noen av følgende måter for arbeid utført for deg i løpet av de siste to årene? (n=2002)

Kvalitativ undersøkelse august 2022

- **Kontanter** har tidligere vært den typiske måten å betale for svart arbeid på. Noen forteller om situasjoner hvor de har planlagt uttak av kontanter over tid på ulike steder for at ingen skulle reagere på uttaket.
- For noen fungerer det å betale for svart arbeid på denne måten som en fysisk påminnelse om at jobben ikke er gjort lovlig, noe som kan skape stress og ubehag.
- Respondentene forteller at det i nyere tid har blitt mer aktuelt å bruke **Vipps** for betaling av svart arbeid. De vipps'er litt og litt fremfor en stor sum og tenker at det er lettere å kamuflere slik at det ikke ser ut som betaling for svart arbeid.
- Det er færre refleksjoner rundt risiko og dårlig samvittighet ved bruk av Vipps enn ved bruk av kontanter. Det føles mer distansert fordi man slipper prosessen med å ta ut kontanter og den fysiske påminnelsen er ikke tilstede på samme måte.
- Andre respondenter forteller at de har betalt for mindre jobber i form av å **gi en tjeneste tilbake** eller **betale i form av gaver**. Dette er typisk tilfeller hvor det er noen man kjenner som har hjulpet til.

MOTIVER OG RETTFERDIGGJØRING

Høyest aksept for enkle jobber man kunne utført selv

Lav aksept

Høy aksept

Svart arbeid i jobbsammenheng

Svart arbeid er mest akseptert mellom privatpersoner. En fagperson som jobber svart på fritida kobles ikke til firmaet, men oppfattes som privatperson.

At et firma jobber svart vekker mer skepsis og har lavere aksept. Firma som betaler et annet firma svart føles mer kriminelt enn svart arbeid mellom privatpersoner.

Større jobber og større summer

For de fleste er større jobber på hus (nybygg, garasje, utbygg, hyttearbeid) mindre greit. Større jobber og større summer øker risikoen for å bli tatt. Sammenlignet med mindre jobber føles det mer kriminelt å unndra så *mye* skattepenger. Det går ut over velferdsstaten og de(n) som jobber svart over lang tid mister rettigheter.

Ukomplisert oppussing hjemme

Å sette opp en vegg, legge gulv, pusse opp et rom er typisk jobber man kan utføre selv. Beløpene kan bli større enn ved mindre oppdrag, men rettferdiggjøres ved at det er en rask jobb, at man ikke er handy nok selv, at man gjør noe av jobben selv, at man har ikke råd til å gjøre det hvitt, eller at hvite håndverkere ikke er tilgjengelige før om lenge.

Malertjenester i hjemmet

Typisk arbeid flere regner som akseptabelt å få utført svart fordi det er en enkel jobb, raskt og billig. «*Hvem som helst*» kan gjøre det, men man har ikke tid eller ork selv. Da er det fint å kunne betale noen som gjerne vil ha litt ekstra inntekt, samtidig som man sparer utgifter selv.

Renhold i hjemmet

Renhold i hjemmet anses som det vanligste og mest aktuelle å kjøpe svart. Beløpene er såpass lave at det føles mer «innafor», samtidig som det oppleves som alt for dyrt å betale hvitt. Vanligvis vasker tjenesteyter også hos andre i nabolaget, slik at man har aksept fra omgivelsene.

En respondent hadde glemt at de betaler vaskehjelpen svart fordi «*det er sånn alle gjør det*».

Flere faktorer påvirker innstillingen til og sannsynligheten for gjentakende kjøp av svart arbeid

Man er stort sett lovlydig

Det er ikke snakk om de store beløpene og tjenesteyter betaler (stort sett) skatt på dagtid. Da er det vel greit at de kan få litt ekstra inntekt, samtidig som jeg kan spare litt?

Et fritt marked

Folk som er villige til å bruke fritida si på å jobbe ekstra bør ha lov til det. Staten «eier» arbeidstiden vår, men ikke fritiden.

Gjør noen en tjeneste

Unge håndverkere som bygger hus til egen familie har et «legitimt» behov for ekstra inntekt. Det samme gjelder folk på trygd eller andre man vet/antar har dårlig økonomi.

Ikke kriminelt

Egentlig ikke lovlig, men alle gjør det så hvorfor skal akkurat jeg betale mer for samme tjeneste?

Anbefalinger og sosial aksept

Naboer/bekjente bruker tjenesten og anbefaler tilbyderen.

Utfall

Velger svart fordi «alle andre» gjør det, fordi man har fått en anbefaling, fordi man synes man er snill mot de som trenger det og fordi det er billigere.

Opplevd risiko varierer ut fra jobben som blir gjort

I tilfeller hvor det er gjelder oppussing i hjemmet tenker ingen av kjøperne i utvalget risiko – verken for å bli tatt, at arbeiderne blir utnyttet eller skadet. Det eneste som kan være en risiko er at **jobben blir dårlig utført** og man **ikke har reklamasjonsrett**.

Siden man ofte får personen anbefalt, sier de fleste likevel at dårlig utført arbeid ikke oppleves som en stor risiko. Skulle man bli misfornøyd, resonnerer flere seg til at de faktisk *kan* klage siden **arbeidere som jobber svart er avhengige av et godt rykte**. Da vil de kanskje utbedre feil likevel?

Det å ha en **elektriker** eller **rørlegger** til å jobbe svart er utelukket for de fleste. Ved lekkasje, brann eller andre hendelser **får man ikke igjen på forsikringen** hvis man mangler papirer på jobben. Ved salg av hus/leilighet/hytte vil man dessuten **mangle dokumentasjon**. Miks av hvit og svart betaling løser utfordringene knyttet til forsikring og dokumentasjon, men fordrer at det er et firma og ikke privatpersoner som jobber svart.

At en arbeider **kan skade seg under utførelse av svart arbeid** er ikke noe man tenker over. Noen rettferdiggjør dette med at arbeidet som utføres ikke innebærer skaderisiko.

Enkelte mener at det **ikke er deres problem** om en arbeider skader seg. Andre sier de vil **tenke seg bedre om neste gang**. Man vil kanskje ikke ha noen til å fikse taket svart, for tenk hvis han faller ned og skader seg!

En respondent ønsker ikke arbeidere som jobber svart på utsiden av huset fordi det er **synlig** på kveldstid eller i helgene. På utsiden skal det derfor være hvitt arbeid, mens svart arbeid kan skje innomhus.

Også **renhold** er en jobb som anses risikofri. Ingen nevner risiko for dårlig utført jobb. En respondent reflekterer rundt hva som er greit å betale. Ofte er det utenlandske kvinner som ikke har så mye penger fra før, så de vil sørge for at betalingen er god nok og at det **ikke kan oppfattes som at de betaler for lavt eller utnytter folk**.

HVORDAN SNU KJØPERE FRA SVART TIL HVITT

TRE

VIKTIGSTE INNSIKTER OG FUNN

1

I utvalget av privatpersoner som kjøper svart arbeid i hjemmet er **kjennskapen til regelverk og risiko begrenset**. Flertallet tolker alt som svart arbeid fra første krone og har høy terskel mot å benytte løsninger for hvit betaling fordi det oppfattes enklere å la være. De har lav bevissthet til ansvarsforhold ved skader på personer som utfører arbeid hjemme hos dem, til risikoen for å bli tatt og til straffekonsekvenser. De fleste forventer milde straffer og anser svart arbeid som en forseelse, ikke en forbrytelse.

2

Svart arbeid oppfattes som utbredt og sosialt akseptert. Motivene spenner fra et aktivt ønske om å spare penger til opplevelser av «tvang» ved at firma og håndverker kun er tilgjengelige via svart betaling. I det siste tilfellet er økonomisk gevinst en opplevd fordel, selv om det gir en litt ekkel smak i munnen. Pris trumfer moral og prinsipper.

3

Det er lite kunnskap og lavt refleksjonsnivå rundt de samfunnsmessige konsekvensene av svart arbeid. Mange føler at de selv og tjenestetilbyderne (stort sett) bidrar med skatt i sitt vanlige virke og at de relativt små beløpene knyttet til svarte tjenester har begrenset betydning. I tillegg føler flere at de er snille og hjelper personer med dårlig råd eller som av andre årsaker ønsker å tjene ekstra ved siden av jobben.

Opinion:

www.opinion.no

hei@opinion.no

[@opinionoslo](https://www.instagram.com/opinionoslo)